

5η ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΕΚΠΟΜΠΗ «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή»

τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀ.Θ.Σ. Βόλου.
στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ στὴν ΟΡ.ΜΑ. τῆς Ἱ.Μ.Δημητριάδου
Ἐπιμέλεια: ΚΩΝ/ΝΟΣ ΧΑΡΙΛ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΚΠΟΜΠΗΣ: Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη στὴ Θεία Λειτουργία
Σάββατο, 31 Ἰανουαρίου 2015

ΣΗΜΑ ΕΝΑΡΞΕΩΣ - ΤΕΛΟΥΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	«Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή» (Ὄσιου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Περὶ Ψαλμοῦ [De psalmo])
ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Ἄγιογραφικὲς καὶ Πατερικὲς Θεολογήσεις γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία.
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Μία παραγωγή τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Παρουσιάζει ὁ Διευθυντὴς τοῦ Τομέα Κων/νος Καραγκούνης, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
ΣΥΜΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	Συμπαρουσίαση Ἀριάδνη Τσαλούχου, Ψυχολόγος.

Α' ΜΕΡΟΣ

ΠΡΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, χαίρετε! **Γειά σας.**

Κάθε ἐβδομάδα, αὐτὴν τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», ἀφιερωμένη στὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πὺς παρατηρήσεις ἢ πὺς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλῶντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πὺς 7 τὸ πρωὶ ἕως πὺς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικοὺς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλτικῆς, πὺς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικὸ σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζὶ μὲ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἄμοργοῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος**, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς, **tomeaspsaltikis**, μίᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται, **@acadimiaacadimia.org**, ὅλα τὰ γράμματα μὲ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπή, κατὰ πὺς μουσικὲς γέφυρες, θὰ ἀκούσουμε ἐκκλησιαστικοὺς ἕμνους ἀπὸ τὸν ψηφιακὸ δίσκο «Ἱερῶν Δημητριάδου ὁ Χορὸς - Ἀνθολογία 1η». Στὸν πολὺ ἐπιμελημένο αὐτὸ δίσκο ψάλλει ἡ Χορωδία Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδου καὶ Ἄλμυροῦ ὑπὸ τὴν διδασκαλία καὶ χοραρχία τοῦ Πανοσιολογιωτάτου καὶ μουσικωτάτου Ἀρχιμανδρίτου π. Ἐπιφανίου Οἰκονόμου. Ὁ Χορὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔχει πραγματοποιήσει

άρκετὲς ψαλμικὲς ἐκδηλώσεις σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα περίπου καλλιφώνους κληρικούς, μάλιστα, δεξιότατους γνώστες τῆς Ψαλμικῆς Τέχνης, ἡ ὁποία, ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἐκαλεῖτο καὶ Παπαδικὴ Τέχνη.

Εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸν π. Ἐπιφάνιο Οἰκονόμου καὶ ὄλους τοὺς Δημητριαδίτες Πατέρες γιὰ τὴν παραγωγή αὐτοῦ τοῦ ψαλμικοῦ δίσκου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐγενικὴ προσφορά τοῦ ὑλικοῦ στὴν ἐκπομπή μας. Περιμένουμε καὶ νέες παραγωγές τους.

1. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 1.

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ὅσοι παρακολουθήσατε τὴν προηγούμενη ἐκπομπή μας, θὰ θυμάστε ὅτι μιλήσαμε γιὰ τὴ σχέση τῆς Ψαλμικῆς Τέχνης μὲ τὸ ὀρθόδοξο λατρευτικὸ ἦθος. Στὴν προηγούμενη ἐκπομπή, εἴχαμε διατυπώσει μερικὲς σκέψεις γιὰ τὸ τί εἶναι Ἐκκλησία, τί εἶναι ἡ Ὀρθόδοξη Λατρεία, τί εἶναι λατρευτικὸ ἦθος τῶν πιστῶν, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, πῶς μπορεῖ ἡ Ψαλμικὴ Τέχνη νὰ λειτουργήσῃ μέσα στὴ Θεία Λατρεία ὡς μέσο λειτουργικῆς ἀγωγῆς.

Στὴν περασμένη, πάλι, ἐκπομπή, διατυπώθηκε ἡ ἀπόψη ὅτι ἡ ἐνοριακὴ Ἐκκλησία κλυδωνίζεται, ἐπειδὴ, δυστυχῶς, ἔχει ἀπολησμονήσει ἢ -σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις- ἔχει χάσει τελείως τὸ λατρευτικὸ τῆς ἦθος καὶ προχωρήσαμε σὲ μιὰ προσωπικὴ τοποθέτηση, ὅτι ἡ ἀπογύμνωση τῶν ναῶν ἀπὸ πιστοὺς ὀφείλεται, σὲ ἕνα μεγάλο βαθμὸ, στὴν ὑποβάθμιση τῆς Ψαλμικῆς Τέχνης, στὴν ἀποσύνδεσή της ἀπὸ τὸν μυστηριακὸ χαρακτῆρα τῆς Ὀρθόδοξης Λατρείας καὶ στὴν ἀποσύνδεσή της ἀπὸ τὴν προσευχή.

Εἴπαμε, ἀκόμη, ὅτι ἐὰν δὲν ἀναζωπυρώσουμε τὴν ἀνάγκη τῶν λαϊκῶν πιστῶν γιὰ ἐκκλησιασμὸ καὶ συμμετοχὴ στὴ Θεία Λατρεία, τίποτε δὲν πρόκειται νὰ διορθωθεῖ συνολικά. Ὅλοι, ὅσοι ὁ Κύριος μᾶς ἐμπιστεύθηκε κάποια διακονία στὴν Ἐκκλησία Του, ὀφείλουμε νὰ καλλιεργήσουμε ἕνα κλίμα ποὺ νὰ βοηθᾷ τὴν προσευχή, τὴν κατάνυξη καὶ τὴν ἐνσυνείδητη κοινωνία ἀγάπης μὲ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀγίους καί, ὅτι, γιὰ νὰ συμβάλει ἡ Ψαλμωδία σὲ μιὰ ἀνθρωπίνως ἐφικτὴ λατρευτικὴ ἀνανέωση ἀπαιτοῦνται δύο πολὺ σημαντικὲς προσπάθειες. Ἡ μία εἶναι προσπάθεια γιὰ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴν Ψαλμωδία καὶ ἡ ἄλλη εἶναι προσπάθεια γιὰ ἀσκήση τοῦ λαοῦ στὴν προσευχή.

♦ Ἡ Ψαλμικὴ Τέχνη στὴ Θεία Λειτουργία.

Σήμερα, ἀγαπητοὶ φίλοι, συνεχίζοντας, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ θέμα τῆς προηγούμενης ἐκπομπῆς, ἐπιλέξαμε νὰ σᾶς μιλήσουμε γιὰ ἕνα ἄλλο ἐξίσου φλέγον ζήτημα, ποὺ ἀφορᾷ τὴ Θεία Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας, φυσικά, καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ μας μουσική. Πρόκειται γιὰ τὸ ζήτημα τῆς Ψαλμικῆς κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας στοὺς ἱερούς μας ναοὺς.

Αὐτὸ τὸ θέμα θὰ τολμήσουμε νὰ ἀγγίξουμε σήμερα. Νὰ δοῦμε, ποῖο ρόλο παίζει σήμερα ἡ Ψαλμικὴ στὴ Θεία Λειτουργία, ποιά θέση κατέχει, ἐκτελεῖται κατὰ πῶς τὸ ὑποδεικνύουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἢ παρατηροῦνται ἐκτροπές; Εἶναι ὅλα εὐσχημα καὶ σύμφωνα μὲ τὴν τάξη καὶ τὸ ἦθος τῆς Ὀρθόδοξης Λατρείας ἢ ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ λατρευτικὴ ἀνανέωση καὶ ἐπιστροφή στὴν πατερικὴ λατρευτικὴ παράδοση;

2. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 9.

Εἶναι ὄντως ἀδύναμος ὁ νοῦς καὶ βραδυτάτη ἡ γλῶσσα, ὅταν πρόκειται νὰ μιλήσει γιὰ τὸ πελώριο ζήτημα τοῦ ἐκκλησιασμοῦ κατὰ τὴν τέλεση τοῦ ἀνερμήνευτου Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Διόλου εὐκολώτερη δὲν εἶναι ἡ ἀπόπειρα σκιαγράφησης καὶ ὀριοθέτησης τοῦ ρόλου τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐπειδὴ, λοιπόν, μωρὸς νοῦς, ἀλαλα χεῖλη καὶ δύσκαμπτος γλῶσσα ἀδυνατοῦν νὰ συνθέσουν λόγον Κυρίου, γι' αὐτὸ θὰ δανεισθοῦμε τὸν Πνευματέμφορο νοῦ καὶ τὴν ἀψευδῆ γλῶσσα τῶν Πατέρων, γιὰ νὰ ὑπεθυμίσουμε, τί τὸ Πνεῦμα λέγει στὴν Ἐκκλησία καὶ τί ἐκεῖνοι, οἱ Πατέρες, ἐξέφρασαν καὶ ἐπραξάν ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος, διαμορφώνοντας τὴν ὀρθόδοξη λατρευτικὴ παράδοση.

♦ Διάκριση Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων.

Γιὰ νὰ ἀπαντήσουμε, ἀγαπητοὶ φίλοι, στὸ ἐρώτημα τῆς σημερινῆς μας ἐκπομπῆς, πῶς καὶ ποιά πρέπει νὰ εἶναι Ψαλτικὴ Τέχνη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Θείας Λειτουργίας, πρέπει πρῶτα νὰ διευκρινίσουμε μερικὰ δεδομένα: Ὡς γνωστὸν, οἱ τελετὲς τῆς Ἐκκλησίας μας διακρίνονται σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες, σπὶς Ἀκολουθίες καὶ τὰ Μυστήρια. Οἱ Ἀκολουθίες εἶναι τακτικὲς τελετὲς, οἱ ὁποῖες ἀνήκουν σὲ ὅλους τοὺς τελετουργικοὺς κύκλους: Στὸν κύκλο τῆς ἡμέρας (Ἐσπερινός, Ἀπόδειπνο, Μεσονυκτικό, Ὁρθρος, Ὡρες), στὸν κύκλο τῆς ἐβδομάδος (π.χ. Παράκληση) στὸν κύκλο τοῦ μηνὸς (π.χ. Ἁγιασμός), στὸν κύκλο τοῦ ἔτους (Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου, Ἀκάθιστος Ὕμνος, Μέγας Κανὼν, Παρακλήσεις Δεκαπενταγούστου κ.ά.). Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ πὶς τακτικὲς Ἀκολουθίες, ποὺ ἀναφέραμε, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἑκτακτικὲς ἢ περιστάσιακὲς, ὅπως τὰ Ἐγκαίνια ναῶν ἢ ἄλλων ἰδρυμάτων, οἱ Ἁγιασμοὶ ἐπὶ παντὸς γεγονότος, τὰ Μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων καὶ λοιπά.

Ἡ ἄλλη κατηγορία λατρευτικῶν τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐκτός ἀπὸ πὶς Ἀκολουθίες, εἶναι ἡ κατηγορία τῶν Μυστηρίων, τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν εἶναι ἑπτὰ (ἡ Βάπτιση, τὸ Χρίσμα, ἡ Μετάνοια, ἡ Θεία Εὐχαριστία, τὸ Εὐχέλαιο, ὁ Γάμος καὶ ἡ Ἱεροσύνη), στὰ ὁποῖα ὑπάγεται καὶ τὸ Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ποὺ τελεῖται κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία.

3. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 10.

♦ Διαφορὲς Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων.

Εἴπαμε προηγουμένως, ἀγαπητοὶ φίλοι, ὅτι οἱ λατρευτικὲς τελετὲς τῆς Ἐκκλησίας μας χωρίζονται σὲ Ἀκολουθίες καὶ Μυστήρια. Ποιὲς εἶναι, ὅμως, οἱ διαφορὲς Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων; Πῶς τὰ ξεχωρίζουμε;

Σπὶς μὲν Ἀκολουθίες σκοπὸς καὶ κυρίως ζητούμενο εἶναι ἡ προσευχὴ (προσωπικὴ ἢ κοινή), μὲ τὴν μορφή εὐχαριστίας, δοξολογήσεως, ἱκεσίας, παρακλήσεως κ.λπ., στὰ δὲ Μυστήρια ὁ μυσταγωγῶν Ἐπίσκοπος -καὶ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του ἱερέων- γίνεται ὁ ἀγωγὸς τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, προκειμένου νὰ ὀλοκληρωθεῖ καὶ τελεσφορηθεῖ ὁ σκοπὸς τῆς συνάξεως τῆς Ἐκκλησίας (Βάπτισις, Γάμος, Ἱεροσύνη, Θεία Εὐχαριστία κ.λπ.). Πρακτικὰ, ἡ κύρια διαφορὰ εἶναι, ὅτι οἱ μὲν Ἀκολουθίες ὠφελοῦν πνευματικὰ τὸν πιστό, ποὺ πὶς παρακολουθεῖ, ἀλλὰ τὰ Μυστήρια ἀγιάζουν καὶ σώζουν τὸν μετέχοντα ἄνθρωπο. Σπὶς Ἀκολουθίες ἡ στρατευομένη Ἐκκλησία ἀσκεῖται καὶ ἀθλείται, ἐνῶ στὰ Μυστήρια στέφεται καὶ ἐπιβραβεύεται γιὰ τὴν ἀσκήση καὶ τὴν «νόμιμη» ἀθλήσῃ της, ἐνώνεται δὲ μὲ τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία.

Και ἐνῶ ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστά, ἀξίζει νὰ δοῦμε, ποιά εἶναι ἡ θέση τῆς Ψαλμικῆς στίς Ἀκολουθίες καὶ ποιά στὰ Μυστήρια.

Στίς Ἀκολουθίες, λοιπόν, ὑπερτερεῖ ἡ ψαλμική καὶ ὑμνογραφική ἀνάπτυξη τοῦ τελετουργικοῦ, ἔχουμε, δηλαδή, περισσότερους Ψαλμούς καὶ ὕμνους, ἄρα καὶ περισσότερη Ψαλμωδία, ἐνῶ οἱ εὐχές καὶ δεήσεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου εἶναι λιγιστές. Ἀντίθετα, στὰ Μυστήρια ἡ ἀνάγκη ἐπίκλησης τῆς καθαγιαστικῆς καὶ τελεσιουργοῦ ἐπενέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περιόρισε τὸ ψαλμικὸ καὶ ὑμνογραφικὸ μέρος καὶ αὐξήσε πὶς εὐχές καὶ δεήσεις. Ἐποί, τὰ Μυστήρια στολίστηκαν μὲ πὶς θεόπνευστες καὶ μεγαλειώδεις (καὶ ὡς πρὸς τὰ νοήματα καὶ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος) εὐχές τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ποῦ βρίσκεται, λοιπόν, ἡ Ψαλμική Τέχνη σὲ ὅλα αὐτά; Μείνετε μαζί μας, ἀγαπητοὶ ἀκροατές, νὰ ἀκούσετε τὴν ἀπάντηση ἀμέσως μετὰ τὸ σύντομο ψαλμικὸ μας διάλειμμα.

4. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 4.

Ἐχοντας μιλήσει ὡς τώρα γὰρ τὴν διάκριση Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων στὴ Θεία Λατρεία μας, μέινουμε στὸ ἐρώτημα: Ποῦ βρίσκεται ἡ Ψαλμική Τέχνη σὲ ὅλα αὐτά; Ποιά εἶναι ἡ θέση τῆς Ψαλμωδίας στίς Ἀκολουθίες καὶ ποιά στὰ Μυστήρια;

Ἀγαπητοὶ φίλοι, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσική, ἐπενδύοντας τὸν λόγο, ἐπενδύει τὰ πάντα: Τοὺς Ψαλμούς, τοὺς ὕμνους, τὰ ἀναγνώσματα, πὶς δεήσεις, πὶς εὐχές - ἀκόμη καὶ πὶς μυστικῶς ἀναγνωσκόμενες, πὶς ἐκφωνήσεις, κάποτε - κάποτε καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ Λόγου (!). Ἄρα, ἡ Ψαλμική Τέχνη εἶναι «πανταχοῦ παροῦσα», μὲ τὴν ἀπολύτως ἀπαραίτητη διευκρίνιση, ὅτι ἡ Ψαλμική εἶναι διακριτικὴ τέχνη. Φυσικὰ εἶναι διακριτικὴ τέχνη, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Πατέρες ποὺ τὴν ἐπενόησαν καὶ τὴν ἐρύθμισαν ἦσαν διακριτικοί.

Στίς Ἀκολουθίες τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀθλήσεως, ὅπου ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πραότιτα οἰκοδομοῦν τὴν δοξολογία καὶ τὴν προσευχή, τὸ μέλος κυριαρχεῖ. Ὑψίστης καλλιτεχνικῆς ἀξίας δημιουργήματα ἔχουν γραφεῖ γι' αὐτές, διότι ἐδῶ ἡ μουσικὴ καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πραότητα καὶ νὰ διακονήσῃ τὴν ὑπομονή. Σπεύδει νὰ παραμυθῆσῃ τὸν κόπο τῆς ἀναμονῆς, τῆς ἀγρυπνίας, τῆς ὀρθοστασίας, τῆς γονυκλισίας, φροντίζει νὰ ἐκδιώξῃ τὸ «μέγα δεινόν» τῆς ραθυμίας, τὴν ἀκηδία, τὴν ἀνυπομονησία, τὴν ταραχή, τὸ ὀργιλῶδες καὶ νὰ ὑποβοηθῆσῃ στὴν ἐπαγρύπνηση, ἀνανεώνοντας τὸ ἔλαιον τοῦ πιστοῦ, ὥστε νὰ μὴ σβήσῃ ὁ λύχνος τοῦ φωτὸς κατὰ τὴν ἀναμονὴ τῆς «ὑπάντησης τοῦ Νυμφίου».

Ἡ διακριτικότης, ὅμως, τῆς Ψαλμικῆς φαίνεται στὰ Μυστήρια. Ἐδῶ εἶναι παροῦσα, ἀλλὰ δὲν κυριαρχεῖ. Καὶ ἐδῶ παραμυθεῖ, ὑποβοηθεῖ, γλυκαίνει τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ διακονεῖ ταπεινὰ καὶ ἀθόρυβα. Γνωρίζει, ὅτι τοῦ Βασιλέως τῆς Δόξης παρόντος, δὲν μπορεῖ αὐτὴ νὰ διεκδικεῖ τὰ πρωτεῖα. Τοῦ Λόγου λαλοῦντος, δὲν τῆς ἐπιτρέπεται νὰ φλυαρεῖ. Τοῦ Πνεύματος ἐπισκιάζοντος, δὲν τῆς συμφέρει νὰ παρατρέχει ἄσκοπα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, οὔτε τὸ Βάπτισμα, οὔτε ὁ Γάμος, οὔτε τὸ Εὐχέλαιο, κανένα Μυστήριο, δὲν εἶναι φορτωμένο μὲ μουσική, ὅπως ὁ Ἑσπερινός, ὁ Ὅρθρος, οἱ Παρακλήσεις ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη Ἀκολουθία. Τί συμβαίνει, ὅμως, μὲ τὴν Θεία Λειτουργία;

5. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 2.

Β' ΜΕΡΟΣ

Άγαπητοί ακροατές, ακούτε την έκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», με τὸν **Κωνσταντῖνο Καραγκούνη** καὶ τὴν **Ἀριάδνη Τσαλούχου**.

Θέμα τῆς σημερινῆς μας έκπομπῆς εἶναι ὁ ρόλος τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴ Θεία Λειτουργία, ὅπου συντελεῖται τὸ μέγα Μυστήριο, τὸ Μυστήριο τῶν Μυστηρίων, ἡ Θεία Εὐχαριστία.

Ἐχοντας μιλήσει ὡς τώρα γιὰ τὴ διάκριση Ἀκολουθιῶν καὶ Μυστηρίων στὴ Θεία Λατρεία μας, ἀπαντήσαμε καὶ στὸ ἐρώτημα: Ποιά εἶναι ἡ θέση τῆς Ψαλμωδίας στὶς Ἀκολουθίες καὶ ποιά στὰ Μυστήρια; Συγκεφαλαιώνοντας, με δύο λόγια, στὴ Θεία Λατρεία μας, ὅπου ἀκοῦμε πολλὴ Ψαλμωδία πρόκειται γιὰ Ἀκολουθία, ἐνῶ ὅπου ἀκοῦμε πολλές εὐχές, ἀναγνωσκόμενες ἀπὸ τὸν ἱερό κλῆρο, τότε πρόκειται γιὰ Μυστήριο.

♦ Ἡ σημερινὴ κατάσταση τῆς Θείας Λειτουργίας.

Τί συμβαίνει, λοιπόν, με τὴ Θεία Λειτουργία; Ποιά εἶναι σήμερα ἡ θέση τῆς Ψαλμωδίας κατὰ τὴν τέλεση τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας; Μετὰ ἀπὸ τόσες διευκρινίσεις -πολὺ ἀπαραίτητες πάντως- ἃς ἔλθει τώρα ὁ λόγος στο **Μέγα Μυστήριο τῆς Θείας Λειτουργίας**.

Ἐὰν παρακολουθήσει κανεὶς τὴ σημερινὴ λατρευτικὴ πράξη τῆς Θείας Λειτουργίας, φθάνει ἀβίαστα σὲ ὀρισμένες διαπιστώσεις, σχετικὰ με τὴν παρουσία καὶ χρῆση τῆς μουσικῆς σὲ αὐτή. Χωρὶς, βεβαίως, νὰ θεωροῦμε ὅτι ὅσα εἰπωθοῦν παρακάτω εἶναι ὁ κανόνας ἀνευ ἐξαιρέσεων, ἐντούτοις, πολλὰ θλιβερὰ φαινόμενα ἀπαντοῦν συχνά, μάλιστα, σὲ κεντρικοὺς Ναοὺς τῶν μεγάλων πόλεων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ πρῶτο πρᾶγμα, τὸ ὁποῖο διαπιστώνει κανεὶς, παρακολουθώντας τὴ Θεία Λειτουργία, εἶναι, ὅτι αὐτὴ ἔχει φορτωθεῖ με πολλή, πάρα πολλή μουσικὴ. Ὡς Μυστήριο, ὅμως, ἡ Θεία Λειτουργία ὀφείλει νὰ τελεῖται σύντομα, με καθαρὴ καὶ εὐκρινὴ ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν τοῦ Μυστηρίου καὶ ἐπίσης, σαφῆ, καθαρὸ καὶ εὐκρινὴ διάλογο μετὰ τοῦ ἱερουργούντος κληρικοῦ καὶ τοῦ ψάλτη ἢ τοῦ Χοροῦ τῶν ψαλτῶν. Ἀντίθετα, ὅλος αὐτὸς ὁ σπουδαῖος διάλογος μετὰ τοῦ κλήρου καὶ λαοῦ, διάλογος ὁ ὁποῖος βεβαιώνει καὶ πιστοποιεῖ τὴν συνειδητὴ καὶ ἐθελοῦσια μετοχὴ τῶν πιστῶν στὴ Θεία Εὐχαριστία, ὁ διάλογος αὐτὸς μετασχηματίζεται συχνὰ σὲ μουσικὸ ἐπίκεντρο, στὸ ὁποῖο οἱ ψάλτες -δυστυχῶς, καὶ ἄρκετοὶ κληρικοί, πολλές φορές- ξεδιπλώνουν τὰ καλλιτεχνικά τους τάλαντα καὶ ἐνδιαφέροντα. Φορτώνονται, ἔτσι, οἱ ἐκφωνήσεις καὶ οἱ σύντομοι λειτουργικοὶ ὕμνοι τῆς Ἁγίας Ἀναφορᾶς (αὐτὰ τὰ ὁποῖα στὴ γλῶσσα τῆς Ψαλτικῆς χαρακτηρίζουμε ὡς **Λειτουργικά**) με ὑπερβολικὰ ἐπιτηδευμένη ψαλμωδία, ἡ ὁποία ἀποσπᾷ τὸ νοῦ καὶ τὴν προσοχὴ τῶν πιστῶν ἀπὸ τὰ τελούμενα καὶ τὴν μεταφέρει στὰ ψαλλόμενα, μάλιστα, στὴν καλλιφωνία ἢ τὴ δεξιοτεχνία τῶν ψαλτῶν ἢ τῶν κληρικῶν μας. Ἐν τέλει, ἡ μὲν Ψαλμωδία, ἀντὶ νὰ λειτουργεῖ ὡς χειραγωγικὸ μέσο, ἐκπίπτει σὲ πειρασμὸ ἀποπλάνησης τῆς προσοχῆς τῶν πιστῶν καὶ ἀφήνεται σὲ δεύτερη μοῖρα αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ μέγα Μυστήριο τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοῦ Κυρίου,

Ἀπὸ τὴν Μικρὰ Εἴσοδο καὶ ἔπειτα, ἀγαπητοὶ ακροατές, σεβαστοὶ πατέρες καὶ ἀγαπητοὶ συνάδελφοι ἱεροψάλτες, ποὺ παρακολουθεῖτε τὴν έκπομπὴ αὐτὴ, οἱ μόνοι ὕμνοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἔπρεπε νὰ ψάλλονται με κάθε ἀνεση καὶ μεγαλοπρέπεια, κατὰ πῶς ἀρμόζει στὴν ἱεουργία τοῦ φρικτοῦ Μυστηρίου, εἶναι ὁ Τρισάγιος ὕμνος (τὸ «Ἄγιος ὁ Θεός...»), τὰ Προκείμενα τοῦ

Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ Χερουβικὸς ὕμνος (δηλαδή, ὁ ὕμνος «Οἱ τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες...»), ὁ Θεομητορικὸς ὕμνος (δηλαδή, τὸ Μεγαλυνάριο τῆς Θεοτόκου «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν Σε, τὴν Θεοτόκον...») καὶ ὁ Κοινωνικὸς ὕμνος τῆς ἡμέρας (π.χ. τὸ Κοινωνικὸν τῆς Κυριακῆς, τὸ «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἀλληλούϊα.»). Κατ' ἐξάφρση, σπὶς Ἀρχιερατικὰς Θεεῖς Λειτουργίας ψάλλεται -εἴτε ἀργά, εἴτε σύντομα-, τὸ «Ἀγαπήσω Σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου...».

6. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 8α.

Μία εἰλικρινὴς αὐτοκριτικὴ γιὰ τὴ σημερινὴ κατάστασιν τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴν Ἑλλάδα θὰ ἔθετε, ἴσως, πολλοὺς ἔναντι εὐθυνῶν, ἀλλὰ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς λατρευτικῆς παρακμῆς, ἡ ὁποία ἔχει ἔντονα καταστροφικὰς ἐκκλησιολογικὰς καὶ σωτηριολογικὰς συνέπειες. Εἶναι δυστύχημα τὸ γεγονὸς, ὅτι τόσο ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία, ὁ ἱερός κληρὸς, ὅσο καὶ οἱ φορεῖς τῆς ψαλτικῆς παράδοσης, οἱ ψάλτες καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ ἢ συνδικαλιστικὰ τους ὄργανα, ἀποφεύγουν συστηματικὰ τὴν αὐτοκριτικὴν, μὲ φόβον μὴ θιγοῦν τὰ κακῶς κείμενα. Ἄς συγχωρεθεῖ ἐδῶ μία τέτοια ἀπόπειρα:

Τὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη μερίδα τοῦ ἱεροῦ κλήρου ὡς «ἀναγκαῖον κακόν» μέσα στὴ Θεία Λατρεία· κακόν, τὸ ὁποῖο στὴν καλύτερη περίπτωσιν ἀπλῶς ἀνέχεται ἢ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει χωρὶς αὐτό, γιὰτί «ἔτσι τὸ βρῆκε».

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἱεροψαλτῶν, μὲ ὅλο τὸ μεράκι καὶ τὸ πάθος τους γιὰ τὴν παράδοσιν, ἔχοντας διδαχθεῖ ἐσφαλμένα καὶ ἐλλιπῶς τὴν Ψαλτικὴν, θεωροῦν ἑαυτοὺς ἐπίκεντρο τῆς λατρευτικῆς πράξης, χωρὶς πολλὰς φορές νὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν, τῆς ἱερότητας τοῦ χώρου καὶ τῶν τελούμενων.

Ἅπαντα εἶναι «θέμα παιδείας», θὰ μοῦ πεῖτε. Ἀμφιβάλλει κανεὶς γι' αὐτό; Ὁ μὲν ἱερός κληρὸς πρέπει νὰ κατανοήσῃ τὴ «σωστικὴν» ἀναγκαιότητα τῆς Ψαλμωδίας στὴ Λατρεία, ἡ ὁποία εἶναι καρπὸς τῆς ἀγιοπνευματικῆς καὶ πατερικῆς τῆς βάσεως. Πρέπει νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ εἶναι ἰκανότατον χειραγωγικόν πρὸς τὴ σωτηρίαν «μέσον» καί, ὡς ἐκ τούτου, ἄριστον καὶ πολυτιμώτατον ἐργαλεῖον στὰ χέρια του, πρὸς «ἄγρα» καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποκαμωμένου καὶ ράθυμου πιστοῦ καὶ νὰ πᾶν νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ δημοσιοῦπαλληλικὴ νοοτροπία τὴ Θεία Λατρεία, ἔχοντας ὡς ἔγνωια μόνον τὴν τήρησιν ἐνὸς ἐπιβεβλημένου ὠραρίου.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ ἱεροψάλτες, μὴ ἔχοντας διδαχθεῖ ποτὲ καὶ σὲ καμμιά σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς τὸ θεολογικὸν ὑπόβαθρον τῆς Ψαλμωδίας, τὴν ἱστορικὴν τῆς διάστασιν καὶ τὸν ἀπαραμύλλον πλοῦτον τῆς, «ἀγνοοῦν τὸ δᾶσος καὶ βλέπουν τὸ δένδρον» ἂν ὄχι τους... «θάμνους». Ναρκισσευόμενοι σπὶς καλὰς φωνὰς καὶ τὶς δεξιολογικὰς τους ἰκανότητες, ἀδιαφοροῦν γιὰ ἓνα πλῆθος πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀλλοιώνουν καὶ παρερμηνεύουν τὸ ρόλον τους.

Δὲν εἶναι ἡ καλλιφωνία τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ ἡ «ἀπὸ Χοροῦ» ἀνύμνησιν τοῦ Κυρίου, «ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ», εἰς τύπον τῆς ἀγαπητικῆς σχέσεως τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Δὲν εἶναι ἡ καλλιτεχνία ἢ προὑπόθεσιν, ἀλλὰ ἡ εὐταξία καὶ ἡ καθοδήγησιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ σὲ προσευχὴν καὶ συμμετοχὴν στὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιλογὴ ἐντεχνῶν μελῶν στὴ Θεία Λατρεία, μάλιστα δὲ στὴ Θεία Λειτουργία, ἂν δὲν γίνεταί γιὰ τὴ δόξαν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἰκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς αὐταρέσκειας καὶ ἐπιδειξιμανίας, προδίδεται, παρασύροντας τὸν ἐκκλησιαζόμενον ἀπὸ τὴν προσευχὴν στὴν ἡδονήν. Τὰ κλασσικὰ καὶ

λιτά βυζαντινά μέλη, απορρίπτονται, λοιπόν, προκειμένου να επιλεγούν πότε ἄρρυθμοι ἀνατολίτικοι ἀμανέδες, πότε ράθυμοι δημοτικοὶ σκοποὶ... «τῆς τάβλας» καὶ πότε δυτικότροπες «ρομαντζάδες». Ἀπὸ διάκονος τοῦ ψαλτικοῦ ἀναλογίου, ὁ ἱεροψάλτης κατανατᾶ σὲ καλλιτέχνη «πίστας», καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν κάκιστη ἢ ἐκκωφαντικὴ ἢ χηπικὴ ἐγκατάσταση, συμβάλλει στὴ μετατροπὴ τοῦ ναοῦ σὲ ἄντρο κοσμικότητας καὶ θεατρνισμοῦ. Ἡ Ψαλτικὴ, λοιπόν, ἀντὶ γιὰ παιδαγωγία ἀποβαίνει διασκέδαση, ἀν ὄχι... «δράμα».

Ἡ ἀντίδραση, πάλι, ὀρισμένων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι -πρὸς τιμὴν τους- βλέπουν τὴν κατάσταση καὶ προσπαθοῦν κάτι νὰ διορθώσουν, πὺς περισσότερες φορὲς δὲν εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη. Σπασμωδικὲς κινήσεις, μὴ βασισμένες στὴν πατερικὴ καὶ λατρευτικὴ παράδοση, ἀδιάκριτες καὶ ἀτεκμηριώτες θεολογικά, ἱστορικά, λειτουργιολογικά καὶ μουσικολογικά, ἐπιφέρουν ἐρίδες, μᾶλλον δὲ σύγχυση καὶ σκανδαλισμὸ στοὺς πιστοὺς.

7. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 8β.

Εἶναι πολὺ εὐκόλο, ἀγαπητοὶ φίλοι τῆς ἐκπομπῆς μας, νὰ κάθεται κανεὶς σὲ ἓνα μικρόφωνο καὶ νὰ προβαίνει σὲ καταγγελτικὲς διαπιστώσεις, χωρὶς νὰ προτείνει λύσεις. Πατέρες καὶ ἀδερφοί, ὅσοι ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, συγχωρεῖστε μας γιὰ τὸ θράσος, ποὺ λαμβάνουμε.

Ὅφείλουμε, λοιπόν, πέρα ἀπὸ πὺς διαπιστώσεις καὶ πὺς παρατηρήσεις μας, νὰ προτείνουμε λύσεις. Ἀλλιῶς, κινδυνεύουμε νὰ θεωρηθοῦμε ὅτι ἔχουμε ἀναλάβει τὸν ρόλο τοῦ κριτοῦ τῶν πάντων. Τί καλὸ καὶ χρήσιμο θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ τώρα γιὰ τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη;

Πολλὰ πράγματα ἔχουν ἐπιτευχθεῖ πὺς τελευταῖες τρεῖς - τέσσαρες δεκαετίες, μὲ πρωτοβουλίες τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (τὸ ὁποῖο πρωτοστατεῖ οὐσιαστικά, ὡς θεσμικὸ ὄργανο) ἀλλὰ καὶ ἄλλων μουσικολογικῶν καὶ ἱεροψαλτικῶν φορέων. Ὑπάρχουν, ὅμως, πολλὰ ἀκόμη, ποὺ χρειάζονται τὴν προσοχὴ μας. Δυὸ - τρεῖς μελετημένες κινήσεις, μὲ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον, σεβασμὸ στὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ φόβο Θεοῦ, θὰ ἀποκαθιστοῦσαν εὐκόλα τὴν Ψαλτικὴ, ὡς λατρευτικὴ τέχνη, στὴ θέση ποὺ τῆς προσέδωσε ἡ πνευματέμφορη πατερικὴ ἐμπειρία καὶ θὰ βοηθοῦσαν οὐσιαστικά στὴν πολυπόθητη καὶ ζητούμενη λατρευτικὴ ἀναγέννηση. Θὰ προχωρήσουμε καὶ σὲ προτάσεις μὲσω τῆς ἐκπομπῆς μας, ἀλλὰ σήμερα ὁ χρόνος δὲν ἀρκεῖ. Θὰ τὸ κάνουμε στὴν ἐπόμενη ἐκπομπὴ μας. Ἐδῶ, τώρα, θὰ πῶ μόνον, ὅτι πρέπει νὰ ἀναληφθοῦν συντονισμένες καὶ ὁμαδικὲς πρωτοβουλίες.

8. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 5

ΑΠΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἀκούσατε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», μὲ τὸν **Κωνσταντῖνο Καραγκούνη** καὶ τὴν **Ἀριάδνη Τσαλούχου**.

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπή, κατὰ πὺς μουσικὲς γέφυρες, ἀκούσαμε ἐκκλησιαστικοὺς ἕμνους ἀπὸ τὸν ψηφιακὸ δίσκο «Ἱερέων Δημητριάδος ὁ Χορὸς - Ἀνθολογία 1η». Στὸν πολὺ ἐπιμελημένο αὐτὸ δίσκο ψάλλει ἡ Χορωδία Κληρικῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ ὑπὸ τὴν διδασκαλία καὶ χοραρχία τοῦ Πανοσιολογιωτάτου καὶ μουσικωτάτου Ἀρχιμανδρίτου π. Ἐπιφανίου Οἰκονόμου. Ὁ Χορὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔχει πραγματοποιήσει

άρκετες ψαλμικές εκδηλώσεις σε διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα περίπου καλλίφωνους κληρικούς, μάλιστα, δεξιότατους γνώστες τῆς Ψαλμικῆς Τέχνης, ἡ ὁποία, ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἐκαλεῖτο καὶ Παπαδικὴ Τέχνη.

Εὐχαριστοῦμε πολὺ τὸν π. Ἐπιφάνιο Οἰκονόμου καὶ ὄλους τοὺς Δημητριαδίτες Πατέρες γιὰ τὴν παραγωγή αὐτοῦ τοῦ ψαλμικοῦ δίσκου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐγενικὴ προσφορά τοῦ ὑλικοῦ στὴν ἐκπομπή μας. Περιμένουμε καὶ νέες παραγωγές τους.

9. ΙΕΡΕΙΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ - ΑΝΘ. Α', Νο 6

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ὑπενθυμίζουμε, ὅτι μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πῆς παρατηρήσεις ἢ πῆς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλώντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πῆς 7 τὸ πρωὶ ἕως πῆς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικούς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλμικῆς, πῆς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικό σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζί μὲ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἕνα σύντομο βιογραφικό σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἄμοργοῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος**, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλμικῆς, tomeaspsaltikis, μίᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται, @acadimia acadimia.org, ὅλα τὰ γράμματα μὲ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε ποὺ ἤσασταν καὶ σήμερα κοντά μας.

Καλὴ ἀντάμωση, πρῶτα ο Θεός, τὴν ἄλλη ἐβδομάδα, τὴν ἴδια ἡμέρα καὶ ὥρα. Ὡς τότε, νὰ εἶστε ὅλοι καλά. **Χαίρετε.**